

& NIEUWE GENERATIES & NIEUWE STEDEN

Regio Haarlemmermeer & Schiphol

Dwarsdoorsnede NL

Nieuwe Generaties & Nieuwe Steden

Dwarsdoorsnede NL

Regio Haarlemmermeer en Schiphol

Nieuwe Generaties & Nieuwe Steden

Dwarsdoorsnede NL

Regio Haarlemmermeer en Schiphol

- 6 **Voorwoord**
Rein Sohilait, Vivian Sonnega en Yvonne Lub
- 8 **Gebiedsschets regio Haarlemmermeer en Schiphol**
Sander Lap en Yvonne Lub
- 10 **Thuisvoelen in Haarlemmermeer**
Op weg naar een gemengd thuisgevoel
Eveline Schwarz
- 14 **'Pride and prejudice in the suburbs'**
Place attachment reconfigured
Rinke Oostra
- 18 **De Beukenhorst als stedelijke ruimte**
Het kantorenpark in fenomenologisch perspectief
Else Koning
- 22 **Is Haarlemmermeer klaar voor diversiteit?**
Kwalitatief onderzoek op wijkniveau naar diversiteit op het gebied
van etniciteit opleiding en leeftijdsniveau
Shannon Bolink
- 26 **Binding en scheiding: thuisvoelen in nieuwe steden**
Daniela Wullers
- 30 **Zonder de belofte van vooruitgang
op zoek naar identiteit en uitwisseling**
Ivan Nio
- 32 **Nawoord**
Rein Sohilait en Vivian Sonnega
- Colofon**

1. VOORWOORD

Nieuwe Generaties & Nieuwe Steden Dwarsdoorsnede NL

Auteurs

Rein Sohilait
Senior adviseur/
onderzoeker FORUM

Vivian Sonnega
Onderzoeker FORUM

Yvonne Lub
Coördinator Podium
voor Architectuur
Haarlemmermeer
en Schiphol

Initiatiefnemers

Hoe wil de nieuwe generatie in de toekomst wonen en werken? Volgens de FORUM-publicatie 'Integratie en de metropool. Perspectieven 2040' (2011), ontbreekt het niet aan scenario's of plannen over hoe Nederland er in de toekomst uit zou moeten zien. Dit boek pleit echter voor een duurzaam demografisch inzicht in de stedelijke vergezichten, naast de gebruikelijke ruimtelijke, economische en infrastructurele scenario's. De vraag wie er straks wonen in deze vergezichten wordt te weinig gesteld. Wat zijn de behoeftes van die nieuwe generaties, inclusief culturele en etnische diversiteit, voor de toekomstige leefomgeving op het gebied van wonen en werken? En wat zijn de consequenties van de diverse leefstijlen en deze behoeftes van de nieuwe generaties voor de ruimtelijke inrichting van ons land? Deze vragen vormen aanleiding voor een onderzoek, een zoektocht over de dwarsdoorsnede van het land, vanuit regio's met enorme verschillen in gebiedskenmerken en bevolkingssamenstelling, zowel onderling als binnen de regio's zelf. Van stedelijk, hoog dynamisch, divers, jong, hoogopgeleid en groeiend tot (meer) landelijk, behoudend, gelijksoortig, oud, laagopgeleid en krimpend.

Dwarsdoorsnede NL. FORUM, Instituut voor Multiculturele Vraagstukken, en drie architectuurcentra van west naar oost in een dwarsdoorsnede door het land startten een interdisciplinair onderzoek naar de visie van nieuwe generaties op de toekomstige leefomgeving (2030) met de titel 'Nieuwe Generaties & Nieuwe Steden. Dwarsdoorsnede NL'. Vanuit het westen Podium voor Architectuur Haarlemmermeer en Schiphol (Hoofddorp), in het midden van het land Architectuurcentrum Aorta (Utrecht) en in het oosten Architectuurcentrum Twente (Enschede). De samenwerkingspartners (FORUM en de drie architectuurcentra) hebben studenten met verschillende studieachtergronden gevraagd na te denken over de vraag: hoe wil de nieuwe generatie in de toekomst wonen en werken? De studenten hebben, passend bij de demografische en economische trends uit de betreffende regio, elk op eigen wijze een antwoord gezocht. Zij werden hierbij ondersteund door de samenwerkingspartners, de kennispartners uit het HBO en universiteiten, hun eigen docenten en een regiroleider met kennis en kunde in de regio. Ook belangrijke regionale spelers en belanghebbenden zoals gemeenten, woningcorporaties en

bedrijven hebben meegewerkt. De regio's en hun studenten hebben op deze manier zowel afzonderlijk, als gezamenlijk, gewerkt aan een duurzaam en demografisch inzicht en mogelijke ruimtelijke consequenties voor de toekomst. Of beter geformuleerd: voor de toekomst(en).

Richtingaanwijzers toekomst(en)

De onderzoeken resulteren in richtingaanwijzers naar visies op of wensen over de toekomstige leefomgeving. Elke regio heeft een eigen katern dat afzonderlijk gelezen kan worden. Hierin presenteren de studenten (een deel van) hun onderzoek in een artikel en reflecteren regionale en landelijke experts hierop. De regio Haarlemmermeer en Schiphol focust zich met name op de vraag in hoeverre men zich thuisvoelt in de regio. Wat is daarvoor nodig? Voelt de nieuwe generatie zich thuis in de samenleving, in een groep, in Haarlemmermeer, een Vinex wijk of een kantorenpark? Waar identificeert de steeds meer diverse nieuwe generatie zich mee? Willen zij zich onderscheiden of zoeken zij binding? In de regio Utrecht staat de vraag waar de nieuwe generatie zzzp'ers wil werken centraal. Aan huis, buitenshuis, in de buurt, in een globaal netwerk? Wordt werken een leidend principe in het leven van de nieuwe generatie? Of toch wonen? In de regio Twente ontkomt de nieuwe generatie niet aan de groei en krimp en de grote verschillen tussen woningvraag en het aanbod die op dit moment in de regio spelen. Wil de nieuwe generatie stedelijk of landelijk wonen? En welke rol speelt de bereikbaarheid hierbij? Gezamenlijk vormen de drie katernen de publicatie 'Nieuwe Generaties & Nieuwe Steden. Dwarsdoorsnede NL'. Deze publicatie is bestemd voor beleidsmakers, stakeholders en andere geïnteresseerden om bewustwording te creëren dat ook een duurzaam demografisch inzicht nodig is bij het formuleren van toekomstvisies op de stad, het dorp en ons landschap. De nieuwe generaties moeten de hoofdrol spelen in onze nieuwe steden.

Vooraf stelden we ons vele vragen. Het onderzoek heeft veel informatie, inzichten en voeding tot nieuwe vragen opgeleverd. Wij willen de auteurs, in het bijzonder de studenten, en alle partners bedanken voor hun bijdragen hieraan. De uitkomsten zullen als basis dienen voor vervolgonderzoek in de jaren 2014-2016. Met wederom nieuwe generaties van diverse leeftijden en met diverse leefstijlen. Zij zijn en hebben tenslotte de toekomst(en).

N.B. de artikelen en onderzoeken zijn op te vragen bij het Podium voor Architectuur Haarlemmermeer en Schiphol via info@podiumarchitectuur.nl.

Hoofddorp Winkelcentrum (foto: Kees van der Veer)

Vijfhuizenweg (foto: Kees van der Veer)

2. GEBIEDSSCHETS REGIO HAARLEMMERMEER EN SCHIPHOL

Auteurs

Sander Lap

Regioleider Nieuwe
Generaties & Nieuwe
Steden

Yvonne Lub

Coördinator Podium
voor Architectuur
Haarlemmermeer en
Schiphol

De regio Haarlemmermeer en Schiphol kenmerkt zich door diversiteit en contrasten. De polder kent drie grote kernen; Hoofddorp, Nieuw-Vennep, Badhoevedorp en telt 26 dorpjes die verspreid liggen langs de Ringvaart, met in totaal ruim 140.000 bewoners. Binnen dit contrastrijke gebied ligt de internationale knoop, Amsterdam Airport Schiphol. De luchthaven is bepalend voor de geluidscontouren en waar wel en niet gewoond en gewerkt kan worden. Daarnaast bestaat zij 15% van het oppervlak van de gemeente en is zij de grootste werkgever in de regio. De logistieke- en bedrijfsterrainen liggen rondom de luchthaven en aan de oostelijke zijde van Hoofddorp nabij de spoorlijn.

De Ringvaartdorpen hebben, ondanks de vliegbewegingen daarboven, een heel landelijk karakter behouden terwijl in de drie grote kernen de oprukkende en dynamische Randstad voelbaar is. De gunstige ligging ten opzichte van Schiphol en de Randstad trekt zowel stedelingen uit Amsterdam en Haarlem aan die op zoek zijn naar rust en ruimte, als internationale bedrijven die zich graag in de buurt van de luchthaven willen vestigen. Zo is er een groot contrast tussen intensief grondgebruik en ruimte met landschappelijke en recreatieve kwaliteit, of te wel tussen verstedelijkt gebied en platteland, tussen grootschaligheid en kleinschaligheid, maar ook bijvoorbeeld tussen de high-tech van moderne kantoren en hoogwaardige industrie en het traditionele boerenbedrijf.

Wat betekent deze contrastrijke diversiteit voor de identiteit van het gebied? Hoe verhouden de genoemde steden en grote kernen zich met elkaar en hoe verhouden zij zich tot de kleine(re) dorpen? Hoe zijn stad en land verbonden? Hoe verbind je het globale met het lokale? Waarom en hoe wonen of werken mensen hier? Wat gaat er met de leegstand van de grote kantoorparken in de polder gebeuren? Wat voor invloed gaan nieuwe 'duurzame' werklocaties en tendensen als Het Nieuwe Werken hierin betekenen? Duurzaamheid staat hoog in het vaandel bij de gemeente Haarlemmermeer, maar hoe ziet de toekomstige generatie dat voor zich?

Waar is behoefte aan en wat zijn belemmeringen? Zo beraden veel boeren zich onder de oprukkende Randstad op hun toekomst terwijl we in de stad een opkomst van stads- en hobbyboeren zien. Hoe geef je alle behoeftes vorm? En kan dat wel in een

polder die nog steeds stoeit met het water?

Hoe zullen de behoeftes van de nieuwe generaties voor de toekomstige leefomgeving op het gebied van wonen en werken van invloed zijn op de regio? Hoe wil de nieuwe generatie wonen en werken? En waar? In de landelijke dorpjes of in de grotere kernen of specifiek in de nabijheid van de internationale luchthaven? En wat zijn de consequenties van de diverse leefstijlen en deze behoeftes van de nieuwe generaties voor de ruimtelijke inrichting van ons land?

De onderzoeksresultaten van de vier studenten hebben inzichten opgeleverd waar we van kunnen leren en die we mee kunnen nemen in de dialoog over de ontwikkeling van woonwijken, woontypologieën, werkgebieden en betekenis voor de gebruikers, over culturele deelname en een samenleving die acceptatie van diverse leefstijlen zichtbaar maakt.

Hoe verder? Hoe kunnen we de inzichten inzetten als vragen aan andere groepen bewoners en gebruikers? Hoe kunnen we de uitkomsten inzetten bij vervolgonderzoek?

'Nieuwe Generaties & Nieuwe Steden' is voor de jaren 2014-2016 een blijvend thema in het programma van Podium voor Architectuur. Met jongeren en bewonersgroepen, met ontwerpers en samenwerkingspartners werken we verder aan toekomst.

*Met dank aan alle betrokkenen uit ons netwerk, en met name aan de onderzoekende studenten:
Rinke Oostr, MA Urban Sociology,
Universiteit van Amsterdam | Shannon Bolink, MA Sociale Wetenschappen,
Universiteit Utrecht | Eveline Schwarz,
MA Sociale Wetenschappen,
Universiteit Utrecht | Else Koning BA,
Sociale Wetenschappen Universiteit van Amsterdam*

Verkeerstoren Schiphol (foto: Kees van der Veer)

Stationterrein (foto: Kees van der Veer)

3. THUISVOELEN IN HAARLEMMERMEER

Op weg naar een gemengd thuisgevoel

Auteur

Eveline Schwarz
Master Multiculturalisme in
vergelijkend perspectief,
Universiteit Utrecht

Haarlemmermeer verandert

In rap tempo vinden nieuwe bewoners hun plek in de gemeente. De nieuwe generatie heeft daarom een divers karakter. Dit is relevant wanneer gekeken wordt hoe mensen willen wonen en werken in de toekomst, de vraag die het project 'Nieuwe Generaties en Nieuwe Steden' zich stelt. Binnen dit project heb ik mij specifiek gericht op één groep 'nieuwe generatie', namelijk allochtone bewoners. Deze studie heeft gekeken naar de wensen van 27 allochtone bewoners in Haarlemmermeer en heeft daarom een explorerend karakter. Hopelijk is deze studie aanleiding voor meer studies naar het thuisgevoel van allochtone bewoners in Haarlemmermeer en de rest van Nederland.

Het Podium voor Architectuur heeft zich binnen het kader van 'Nieuwe Generaties en Nieuwe Steden' de vraag gesteld hoe bewoners zich nu en in de toekomst thuis kunnen voelen in Haarlemmermeer. Een diverse bevolking, zoals kenmerkend is voor de gemeente, schijnt in een snel veranderende, globaliserende samenleving tot de nodige onzekerheid te leiden, wat thuisvoelen in de hedendaagse realiteit tegenwerkt (Scheffer 2010: 12, Verkuyten 2010: 14-15). De vraag is daarom hoe men zich ondanks diverse afkomsten en verbindingen thuis kan voelen, ofwel welke verbindingen zijn van belang om tegemoet te komen aan de wensen van allochtone bewoners in Haarlemmermeer omtrent thuisvoelen in de buurt en wat is hierbij de rol van culturele afkomst?

Economische participatie: noodzakelijk, maar niet voldoende

De lengte van verblijf blijkt van grote invloed te zijn op de manier waarop allochtone bewoners zich thuis willen voelen in Haarlemmermeer. Recent aangekomen in Nederland ervaren allochtone bewoners het gemis aan functionele noodzakelijkheden en kansen op economisch gebied als belangrijkste rem op het thuisgevoel. Zij denken zich meer thuis te voelen, wanneer zij meer kansen krijgen om economisch vooruit te komen.

'Ja het is nu ook met mensen moeilijk voor werken. En als jij niet goed spreekt Nederlands, als je klaar bent met inburgering je kan niks doen. En je moet opleiding doen. En als je lang doet dan moet je geld betalen, veel betalen'
(Respondent 12, inburgeraar).

Naarmate men langer in Nederland verblijft en deze economische kansen reeds verworven zijn, begint echter de identiteitskwesatie te knagen. Belangrijke vragen worden dan waar hoor ik bij en hoe word ik geaccepteerd, ondanks mijn 'anders' zijn?

'Ik heb er toch niks aan als ik in een appartementencomplex woon of in een wijk en iedereen heeft inderdaad ja huisje, boompje beestje... Hebben we toch niks aan want ik word raar nagekeken en ik denk van hu wat ben jij nou voor een raar mens, en je krijgt dan ook niet echt een bepaald goeie sfeer in de wijk. En dan krijgen we kinderen en dan mag mijn kind niet met jouw kind spelen. Want ja wij zijn moslims he en alleen omdat we dan niet met elkaar in gesprek gaan'
(Respondent 24, HBO student).

De roep om emotionele en culturele erkenning

Identificaties met de omgeving en personen in de sociale omgeving, maar ook met het land van herkomst, het geloof en het beroep of de opleiding bepalen wie respondenten zijn en waar zij bij horen. Hieruit blijkt dat verschillende identificaties meer geschikt zijn om het zoekproces en daarmee het thuisgevoel van allochtone bewoners te beschrijven, dan één enkele identiteit.

'Ik voel me op zich best wel verbonden met mijn Iraanse achtergrond, omdat.. Ja ik heb een hele grote Iraanse familie en mijn hele familie woont eigenlijk in Hoofddorp, dus ik zie ze eigenlijk heel erg vaak en als ik daar dan ben dan praten we Iraans en dan hebben we het weer over de Iraanse cultuur' (Respondent 22, MBO student).

Naast dat 'de' Nederlandse identiteit niet alle mogelijke vormen van identificatie dekt, leidt de huidige trend in de Nederlandse maatschappij richting culturele assimilatie volgens allochtone bewoners bovendien tot een uitvergrotting van de tegenstelling autochtoon-allochtoon, die het thuisgevoel niet zal bevorderen. Een culturele en symbolische identiteit is gecreëerd waar allochtone bewoners nooit aan kunnen voldoen. Er valt daarom te concluderen dat assimileren richting de kunstmatige en statische Nederlandse identiteit allochtone bewoners in Haarlemmermeer geen antwoord zal geven op hun identiteitsvragen.

'En daarbij denk ik ook dat het wel mee speelt dat we eigenlijk, voor sommige mensen in Nederland, niet gelijk zijn, de buitenlanders. We worden toch gezien, we noemen onszelf ook buitenlanders, we worden gezien als buitenlanders. Dus we zijn toch niet gelijk' (Respondent 24, HBO student).

Toch voelen alle respondenten zich in hun eigen buurt het meest thuis. Echter deze emotionele verbondenheid wordt door autochtone Nederlanders niet erkend, waardoor de tegenstelling tussen buitenlander en Nederlander in de samenleving wordt uitvergroet.

Om thuisvoelen in de toekomst te stimuleren moet het grijze gebied binnen deze tegenstelling daarom ontdekt en erkend worden. De respondenten geloven dat de oplossing gezocht moet worden binnen het huidige discours in de samenleving. De nadruk op 'de' Nederlandse identiteit duidt op het belang van symbolische en culturele grenzen. Dit belang moet niet genegeerd, maar juist omarmd worden. Meer aandacht voor de ontwikkeling van culturele gewoonten is volgens hen nodig om emotionele en culturele erkenning te bewerkstelligen.

Maatschappelijke participatie als oplossing

Meer georganiseerde activiteiten op buurtniveau zien allochtone bewoners daarom als oplossing. Een kook- of eetclub, waarbij verschillende eetgewoonten aanleiding kunnen zijn voor een gesprek over culturele verschillen en overeenkomsten, is hiervan een voorbeeld. Door te praten en te discussiëren over cultuur en zo een opbouwende vorm van culturalisatie te bevorderen, kan respect en begrip voor diverse normen en waarden gecreëerd worden. Zo kan onderkend worden dat verschillende culturen 'thuis' kunnen zijn in Nederland.

Het lokale karakter van de activiteiten biedt de gelegenheid te ontsnappen aan negatieve beeldvorming in landelijke media en geeft respondenten de kans hun individuele culturele eigenheid te uiten, waardoor nuance binnen, maar ook tussen groepen gewaarborgd wordt. Daarnaast zorgt een van bovenaf georganiseerde vorm van participatie dat contact op zo'n manier plaatsvindt, dat het vooroordelen kan verminderen. Dit kan verhinderen dat activiteiten niet door beide groepen tegelijk bezocht worden, zoals nu vaak het geval is.

'Dat is dus dat verhaal, zodra er mensen met een kleurtje ergens met een activiteit bezig zijn dan denken de meerderheid van de mensen een beetje gechargeerd ja dan gaan we er maar niet heen' (Respondent 6, wijkopbouwwerker).

Georganiseerde activiteiten kunnen ervoor zorgen dat erkenning voor emotionele identificatie ontstaat, door culturele identificatie te stimuleren. Pas wanneer erkend is dat verschillende culturen 'thuis' kunnen zijn in Nederland, heeft functionele identificatie kans van slagen; als voorbij de tegenstelling allochtoon-autochtoon gekeken wordt, kan iemand beoordeeld worden op het feit dat hij scholier, buschauffeur of advocaat is.

Door allochtone bewoners aan het woord te laten heeft deze studie kunnen aantonen dat verschillende identificaties voor allochtone bewoners in Haarlemmermeer blijvend een rol spelen. Economische participatie blijkt bovendien noodzakelijk, maar niet voldoende om je thuis te voelen. Respondenten zijn van mening dat het maatschappelijk belang van culturalisatie aangeeft dat de huidige vraag naar emotionele en culturele erkenning door middel van aandacht voor culturele relaties opgelost moet worden, om thuisvoelen te optimaliseren. Dit betekent dat huidige plannen, waarin nadruk op één nationale identiteit en economische integratie de boventoon voert, aangepast moeten worden.

De toekomst van Haarlemmermeer

De wensen van bewoners voor de toekomst zijn onderzocht met als doel toekomstscenario's te verduurzamen. Door de bevindingen van deze studie om te zetten in plannen voor beleid en onderzoek, zowel in als buiten Haarlemmermeer, kunnen allochtone bewoners structureel deel uit maken van visies op de toekomst, waardoor deze blijvend verduurzamen. Uit de bevindingen blijkt dat het huidige participatierapport van Haarlemmermeer, waarin aandacht is voor de sociaaleconomische achterstand van alle kwetsbaren, voor recente allochtone bewoners van nut kan zijn. Economische participatie is immers noodzakelijk voor thuisvoelen. Erkenning op sociaal-cultureel gebied is echter een onmisbare vervolgstap gebleken. Een rapport over participatie met daarin plannen voor de toekomst zou de ideeën van allochtone bewoners, die in deze studie naar voren zijn gekomen, daarom als waardevolle

bijdrage moeten zien. Op deze manier kan aandacht voor culturele verbindingen deel uit maken van plannen voor beleid.

Allochtone bewoners denken de huidige ontevredenheid omtrent thuisvoelen op te lossen door meer aandacht voor multiculturalisme middels formele netwerken, geïnitieerd door de gemeente of buurtcentra. Een praktisch advies aan de gemeente op dit moment zou daarom meer aandacht voor het organiseren van multiculturele activiteiten zijn. Om het thuisgevoel van de 'nieuwe' generatie blijvend te verbeteren, zou, vanwege de constante groei van allochtone bewoners in de gemeente, frequent toezicht op hoe en waarom nieuwkomers zich thuisvoelen in de gemeente, bovendien nuttig zijn.

Hoewel er op dit moment weinig stedelijke problemen zijn in de gemeente, doen de eerste tekenen van segregatie zich voor in de wijk Graafland voor Visch en heerst er een gevoel van ontevredenheid onder allochtone bewoners. Hieruit blijkt dat ook in minder hoogstedelijke gebieden aandacht voor thuisvoelen van allochtone bewoners relevant is. In komende studies over thuisvoelen is het daarom waardevol onderzoek in perifere gemeenten in de Randstad uit te breiden.

Haarlemmermeer in cijfers

Bevolking (2010)
- 142.788 inwoners
- 20% is tussen
de 0 en 15 jaar oud
- 29% is tussen
de 25 en 45 jaar oud

(Bron: Gemeente op Maat 2010)

Huishoudens (2010)
- 58.417 huishoudens
- Gemiddelde grootte =
2,4 personen
- 43% met kinderen
- 28% eenpersoons

- Verdeling man/vrouw
71.000 mannen
71.790 vrouwen
- Westerse alloctonen: 10%
- Niet-Westers: 12%
- Autochtoon: 78%

Lijnden Hoofdvaart (foto: Kees van der Veer)

4. 'PRIDE AND PREJUDICE IN THE SUBURBS'

Place attachment reconfigured

Auteur

Rinke Oostra
Master Urban Sociology,
Universiteit van
Amsterdam

Is buurthechting mogelijk in de Vinex?

Het dominante beeld over 'suburbs' is dat dit plekken zijn waar weinig tot geen buurthechting bestaat. De typische karakteristieken van de buitenwijk zouden ervoor zorgen dat mensen zich niet wortelen in hun woonplaats. De fysieke omgeving is massaal van opzet en de bouwstijl gestandaardiseerd. Bewoners van deze buitenwijken zijn gericht op hun werk en het gezinsleven, ze zijn zeer mobiel en gebruiken moderne communicatietechnieken om sociale contacten in stand te houden. Er is geen gevoel van behoren tot een gemeenschap, of identificatie met andere bewoners. Dit alles zou er volgens de huidige stadssociologen voor zorgen dat de buitenwijken plekken zijn waar buurthechting niet plaatsvindt. Een plek in de Haarlemmermeer waar je dit zou verwachten is Floriande, de nieuwste uitbreiding van Hoofddorp. Uit het onderzoek is echter gebleken dat buurthechting niet simpelweg ontbreekt in Floriande. Buurthechting kan bestaan, echter op andere manieren dan voorheen werd aangenomen.

Een belangrijke bevinding is dat buurthechting zeer contrasteerde op twee van de onderzochte eilanden. Floriande is opgebouwd uit twaalf verschillende eilanden, elk met een andere architectonische stijl. De meeste eilanden kunnen beschouwd worden als typisch suburbaan in hun opzet. Er is echter één eiland dat is opgezet als een historisch dorpje. De huizen zijn gebouwd in een traditionele stijl, er zijn pleintjes en geen auto's op de straat. De verschillen tussen het traditionele eiland (Eiland 2) en een van de andere eilanden (Eiland 9) zijn opvallend: op het traditionele eiland hebben bewoners een sterk buurtgevoel ontwikkeld, en een gevoel te behoren tot een unieke gemeenschap. Dit gevoel was afwezig op het andere eiland. De bewoners van de eilanden behoren tot dezelfde demografische groep wat betreft sociaaleconomische klasse en etniciteit. Beide eilanden behoren bovendien tot dezelfde Vinexwijk. Wat verklaart dan het verschil in buurthechting tussen Eiland 2 en Eiland 9? Vanuit de sociologische literatuur zou verwacht worden dat op beide eilanden weinig tot geen buurthechting is.

Voortbouwend op de definities van buurthechting zoals door sociologen beschreven is gekeken naar drie belangrijke aspecten van buurthechting. Ten eerste de fysieke omgeving: het eiland, de wijk Floriande, de positie

van Hoofddorp in de regio en de aanwezigheid van Schiphol. Ten tweede de sociale contacten in de buurt en activiteitspatronen van bewoners. Er is gekeken of bewoners tijd doorbrengen in hun buurt en of zij hier sociale contacten hebben. Ten slotte het gemeenschapsgevoel en een gevoel van identificatie met buurtbewoners. Door bewoners van Eiland 2 en Eiland 9 te interviewen over al deze aspecten van buurthechting kon een beeld geschetst worden van hoe buurthechting eruit ziet in Floriande en welke aspecten hierbij belangrijk zijn. In totaal zijn tien bewoners van elk eiland geïnterviewd, van verschillende leeftijden. Uit de interviews kwamen twee verschillen duidelijk naar voren. Ten eerste het verschil in buurthechting tussen Eiland 2 en Eiland 9. Ten tweede het verschil in jonge en oude generaties, die andere opvattingen hebben over buurthechting en het belang hiervan.

Resultaten van interviews met buurtbewoners

De bewoners van zowel Eiland 2 als Eiland 9 gaven aan dat zij in het algemeen tevreden waren met de voorzieningen van de wijk Floriande, zoals de nabijheid van scholen en winkels. De wijk werd gezien als een zeer geschikte plaats voor kinderen om op te groeien. Hoewel de respondenten aangaven dat zowel in Floriande als in Hoofddorp als geheel niet veel levendigheid was, waardeerde men de centrale locatie ten opzichte van werk en andere activiteiten in de regio, bijvoorbeeld in Haarlem en Amsterdam. Door de meeste respondenten werd Schiphol niet als zeer negatief gezien. Over de twee onderzochte eilanden gaven respondenten echter zeer verschillende reacties. Bewoners van Eiland 9 gaven aan dat zij in het algemeen tevreden waren met hun eiland, maar dat zij niet voor dat specifieke eiland gekozen hadden. Veel bewoners hadden een woning toegewezen gekregen door middel van loting. Bewoners van Eiland 2 gaven echter aan dat dat specifieke eiland voor hen bepalend was geweest. De respondenten van Eiland 2 zagen hun eiland als uniek, zowel in stijl als sociale interactie.

De pleintjes werden door bewoners beschouwd als centrale ontmoetingsplaatsen die contact mogelijk maakten. De bewoners van Eiland 2 zetten zich vooral duidelijk af tegen de overige eilanden van Floriande en de Vinex in het algemeen. Zij kozen zeer bewust voor de traditionele stijl van Eiland 2 en onderscheidden zich door

Floriade, Eiland 2 (foto: Rinke Oostra)

Floriade, Eiland 9 (foto: Rinke Oostra)

Haarlemmermeer (foto: Sander Lap)

Floriande (foto: Kees van der Veer)

deze keuze van andere Floriande-bewoners.

"Ik denk dat iedereen toch wel een bepaalde trots heeft van het eiland, van de uitstraling, daar een band mee heeft. En van de andere eilanden verwacht ik dat dat minder is",

aldus één van de respondenten. De symbolische waarde die aan de woonomgeving werd toegeschreven is kenmerkend voor Eiland 2. De ontwikkeling van buurt hechting wordt dus niet zozeer veroorzaakt door de architectonische stijl zelf, maar het relationele proces van onderscheiding ten opzichte van andere plaatsen met een minder hoge status.

De bewoners van Eiland 2 en Eiland 9 vertoonden overeenkomsten wat betreft de activiteiten en sociale contacten, maar tussen generaties waren er grote verschillen. Ongeveer de helft van de bewoners van Floriande bestaat uit jonge gezinnen met werkende ouders. Deze generatie is zeer mobiel en heeft vrienden, familie, werk en andere activiteiten in de regio. Sociale contacten beperkten zich zeker niet tot de buurt of de wijk, maar strekte zich uit over een grote geografische oppervlakte. Zoals een respondent aangaf:

"Ik vind het contact wat ik hier heb op het plein helemaal prima, maar dat is ook genoeg. Ik ben niet op zoek naar enorme stevige vriendschappen ofzo."

Dankzij hun mobiliteit waren de jongere bewoners van Floriande niet afhankelijk van lokale contacten, en waren zij hier ook niet naar op zoek. De oudere generatie bewoners gaf aan deze lokale contacten wel zeer belangrijk te vinden, zeker naarmate de mobiliteit afnam. De oudere respondenten ervoeren het gebrek aan contacten in de buurt als een gemis. Factoren die contact faciliteren ontbraken voor hen. De jongere generatie gaf aan geen behoefte te hebben aan hechte vriendschappen in de buurt, maar het hebben van kinderen leidde vaak tot de ontwikkeling van een losser lokaal netwerk van ouders en burens. Door elkaar te treffen bij het schoolplein en doordat kinderen bij elkaar speelden leerden jongere bewoners buurtgenoten kennen. Hoewel deze contacten niet zeer hecht waren, werd deze oppervlakkige interactie wel gewaardeerd. Het maakte het wonen in Floriande volgens respondenten aangenamer en zorgde voor een bepaalde mate van sociale controle.

Hoewel de bewoners van Floriande dus zeer mobiel zijn en niet afhankelijk zijn van lokaal contact, kunnen lokale netwerken wel ontwikkelen. Het ontstaan van buurt hechting door middel van contact met buurtbewoners is optioneel voor bewoners, die hun bestaande netwerken naar eigen behoefte aanvullen met lokaal contact. Deze nieuwe manieren van sociale netwerken ontwikkelen op verschillende locaties heeft belangrijke implicaties voor de manier waarop naar buurt hechting gekeken wordt.

Ten slotte bleek er tussen bewoners van Eiland 2 en Eiland 9 een verschil te zijn in hoe zij een gevoel van gemeenschap ervoeren. De gezamenlijke waardering voor de traditionele bouwstijl van Eiland 2 zorgde ervoor dat men een symbolische waarde otleende aan het wonen op Eiland 2 en zich kon identificeren met andere eilandbewoners. Een bewoner van Eiland 2:

"Ik denk niet dat ik me ooit een Hoofddorper ga voelen. Wel eilandbewoner. Dat wij-gevoel is er wel, van kom niet aan ons eiland want dan staat iedereen wel op."

Dit gevoel van gemeenschap was niet aanwezig op Eiland 9. De mate waarin bewoners investeerden in hun eiland, door middel van buurtparticipatie en activiteiten was eveneens zichtbaar in de bewonersverenigingen. Op beide eilanden was een bewonersvereniging ontstaan vanuit een kopersvereniging. Op Eiland 9 had de vereniging eenmalig een buurtfeest georganiseerd, waarna geen verdere activiteiten werden ondernomen. De bewonersvereniging van Eiland 2 was echter zeer actief en organiseerde regelmatig evenementen op het eiland. Bewoners van Eiland 2 gaven aan dat ook deze activiteiten voor hen bijdroegen aan het gevoel dat hun eiland anders was dan de andere eilanden.

Wat betekent dit voor de toekomst?

Een belangrijke conclusie van dit onderzoek naar buurt hechting is dat ook in de Vinexwijken, met alle eigenschappen die buurt hechting zouden ondermijnen, wel degelijk binding met de buurt kan ontstaan. Dit heeft niet alleen te maken met de bouwstijl, maar vooral met de symbolische waarde die hier door bewoners aan wordt toegekend. Door zich te onderscheiden van de typische Vinexwijk voelen bewoners zich meer verbonden met hun woonomgeving. Een tweede bevinding is dat de

manier waarop tot nu toe over buurt hechting werd nagedacht, niet meer toereikend is. De huidige generatie Vinexbewoners beschikt over netwerken en activiteiten in een radius die veel groter is dan het buurt- of wijkniveau. Waar dit door ouderen als problematisch wordt ervaren, is het voor jongeren vanzelfsprekend. Hechting met de buurt is dan ook niet verdwenen, maar bestaat in een andere vorm, naast bestaande netwerken. De mate waarin men investeert in lokaal contact is gebaseerd op een eigen keuze, maar wordt gefaciliteerd door het hebben van kinderen. Het is te verwachten dat de toekomstige generaties Vinexbewoners nog mobieler zullen worden en gebruik zullen maken van moderne communicatietechnieken om hun sociale netwerken in stand te houden en te ontwikkelen. Dat wil echter niet zeggen dat de buurt er niet meer toe doet. Ook lokale netwerken kunnen in de Vinexwijk ontstaan, en uit dit onderzoek is gebleken dat ook oppervlakkige contacten een belangrijke functie hebben.

Uit een gesprek met een gebiedsconsulent van Ymere bleek dat een Vinexwijk als Floriande niet erg hoog op de agenda staat. Er zijn geen noemenswaardige problemen dus wordt alleen het noodzakelijke onderhoud gepleegd, maar niet geïnvesteerd in sociale activiteiten. Uit dit onderzoek blijkt dat bewoners niet geïnteresseerd zijn in het wijkniveau, maar dat de lokale contacten en activiteiten op buurniveau kunnen bijdragen aan grotere buurt hechting en woonplezier. Hier ligt niet alleen een taak voor woningcorporaties, maar ook voor architecten en stedenbouwers. Door de ruimtelijke vormgeving kan kleinschaligheid gecreëerd worden, ontmoetingsplaatsen in de vorm van pleintjes en herkenbare architectuur. Hiermee kan de Vinex een woonomgeving worden die niet beantwoordt aan de vooroordelen, maar waar men trots op is.

5. DE BEUKENHORST ALS STEDELIJKE RUIMTE

Kantorenpark in fenomenologisch perspectief

Auteur

Else Koning

Bachelor Algemene

Sociale Wetenschappen,

Universiteit van

Amsterdam

Nederland wordt geplaagd door een toenemende kantorenleegstand. In Haarlemmermeer komt dit probleem hard aan; in de loop der jaren is hier veel kantoorruimte ontwikkeld, vanwege de strategische ligging nabij Schiphol. Toch worden er nog steeds nieuwe kantorenparken bijgebouwd. Er is sprake van een vervangingsmarkt; verouderde panden worden verlaten voor up-to-date nieuwbouw. Bij afgedankte, desolate gebieden lijken gemeente, ondernemers, noch burgers gebaat. Dit roept de vraag op hoe leegstand van kantorenparken in de toekomst kan worden voorkomen.

Een kantorenpark in ontwikkeling in Haarlemmermeer is Park 20/20: de eerste Cradle2Cradle werkomgeving van Nederland. Het gaat om een uitbreiding van de Beukenhorst, een gebied met een leegstandspercentage van 34% – meer dan het dubbele van het landelijk gemiddelde (APPM, 2011, p.3). Hier voltrekt de vervangingsmarkt zich in het klein; huurders trekken weg uit het verouderde Beukenhorst West, om een kavel in te nemen op het spiksplinternieuwe park in Zuid. De Beukenhorst is gelegen rondom station Hoofddorp; een stedelijk knooppunt dat juist zou kunnen dienen als een publieke ruimte die voorziet in de behoeften van een diversiteit aan gebruikers.

In het oplossen van de leegstand, ziet de gemeente een belangrijke rol weggelegd voor functiemenging. Een breder aanbod aan voorzieningen zou vestigingslocaties aantrekkelijker maken voor bedrijven. Daarmee zou eveneens de bevolking zijn gediend en het potentieel voor dynamisch gebruik van deze locaties toenemen (Gemeente Haarlemmermeer, 2012). Hoe trek je echter een variëteit aan gebruikers naar een kantorenpark?

Hoe ervaren mensen kantorenparken, hoe beïnvloedt dit hun keuze om er wel of niet te verblijven, en hoe zouden zij ze graag willen zien in de toekomst? In het kader van het project Nieuwe Generaties & Nieuwe Steden, heb ik dit in een case study naar de Beukenhorst onderzocht. De hoofdvraag van het onderzoek luidt: Welke betekenissen heeft kantorenpark de Beukenhorst voor huurders, werknemers en bewoners en welke implicaties heeft dit voor de opgave om de Beukenhorst te transformeren tot een multifunctionele stedelijke ruimte?

Het fenomenologisch perspectief

In dit onderzoek is de Beukenhorst onderzocht vanuit fenomenologische perspectief: de menselijke beleving stond centraal. Uitgangspunt was de rijke onderzoekstraditie naar place, in de jaren 70 geïnitieerd door de sociaalgeografen Relph (1976) en Tuan (1977). Zij stelden dat een plek meer is dan een geografisch aanwijsbare ruimte. In de woorden van Tuan: "What begins as undifferentiated space becomes place as we get to know it better and endow it with value" (1977, p.6). Betekenisgeving vormt de basis voor plaatselijke identiteit: deze bestaat niet alleen uit objectief waarneembare kenmerken en gebeurtenissen op een plek, maar fundamenteel uit hetgeen deze voor mensen betekenen (Relph, 1976).

Betekenisgeving is van belang, omdat het place motivation bepaalt: het totaal van verwachte gewenste uitkomsten (zoals plezier, sociaal contact of onthaasting) dat een individu stimuleert om een plek te bezoeken (Kyle et al, 2004). Place identity geeft vorm aan deze verwachtingen, waardoor het indirect beïnvloedt of mensen een plek wel of niet aandoen (Kyle et al., 2004; Milligan, 1998). Om de (potentiële) aantrekkingskracht van de Beukenhorst bloot te leggen, heb ik onderzocht welke betekenissen het kantorenpark voor mensen heeft, hoe die betekenissen place motivation beïnvloeden en wat de mogelijkheden zijn om place motivation te bekrachtigen.

Het kantorenpark als non-place

Plaatselijke identiteit beïnvloedt niet alleen place motivation, maar is ook bepalend voor de mate waarin mensen zich prettig voelen op een plek. Relph definieert dit in termen van insideness en outsideness: hoe meer iemand zich 'inside a place' voelt, hoe meer die persoon zich ergens op zijn gemak voelt. Daartegenover kan iemand een zekere disharmonie ervaren ten opzichte van zijn omgeving.

In verband hiermee maakt Relph zich zorgen over het fenomeen placelessness: de ontwikkeling van identiteitsloze plekken, waar mensen zich niet mee kunnen identificeren. Plaatselijke hechting wordt hierdoor onmogelijk gemaakt, waardoor een fundamentele basis voor de individuele identiteitsvorming zou wegvallen.

Kantorenparken worden binnen dit theoretisch discours vaak gezien als typische non-places, gekenmerkt door uniformiteit, standaardisatie,

vormloosheid en een gebrek aan menselijke schaal (Relph, 1976). De gevolgen hiervan zijn echter nauwelijks onderzocht. Zijn kantoorgebieden wel zo betekenisloos als wordt verondersteld? Een sociaalwetenschappelijk relevante vraag – eveneens relevant voor het streven van de gemeente naar een gevoel van geborgenheid onder burgers (Gemeente Haarlemmermeer, 2012, p.25).

Bevindingen:

Beukenhorst? Beukenhorsten

Om bovengenoemde kwesties te onderzoeken zijn diepte-interviews gehouden met facility managers, andere bedrijfsmedewerkers en bewoners van het voormalige kantoorcomplex HQ 023. Hieruit komt naar voren dat het perspectief van bewoners en kantoormedewerkers duidelijk van elkaar verschilt.

Werknemers zien geen Beukenhorst, maar een drietal Beukenhorsten: Oost, West en Park 20/20 worden verschillend gewaardeerd. Vooral die laatste twee zien men als uitersten: het hopeloze leegstands drama tegenover het gebied van de mogelijkheden.

“Dat vind ik echt het nieuwe gebied: Park 20/20. Het is allemaal wat moderner, een stap verder dan wij. Maar aan de andere kant van het spoor, dat is natuurlijk helemaal een drama. Daar staat het helemaal leeg zo wat, daar zit niks meer.”
(Facility Manager in Oost)

Voor de huurders van Park 20/20 is het duurzaamheidsaspect integraal onderdeel van haar identiteit. Volgens buitenstaanders strookt dit echter niet met de gerelateerde leegstand. Bewoners maken überhaupt geen onderscheid tussen de gebieden; zij zien de Beukenhorst als een eenduidig geheel. Dat wil niet zeggen dat ze het ook een unieke identiteit toekennen. Voor zover zij een beeld hebben van het gebied, valt dat beeld samen met het stereotype van een ‘saai kantorenpark’. Van binding met de Beukenhorst is dan ook geen sprake. Geografisch gezien maakt HQ 023 er wel onderdeel van uit, gevoelsmatig is dit volgens bewoners niet het geval. Zij identificeren zich niet met het gebied of haar gebruikers:

“Wat het eigenlijk gewoon is, je ziet die bedrijven daar, maar die mensen zie je eigenlijk nooit. Die zitten allemaal daar binnen en het lijkt een beetje afgesloten van de wereld. Je hebt er ook verder niks mee.”
(Bewoner HQ 023)

Onder kantoormedewerkers was er evenmin sprake van hechting. Wel biedt de duurzame identiteit van Park 20/20 een aanknopingspunt voor ‘identity with place’ voor bedrijven die baat hebben bij een duurzaam imago.

Op de Beukenhorst in zijn geheel is de term placelessness duidelijk van toepassing: het gaat om een gebied met een gebrekkige identiteit, waar het thuisgevoel van mensen zich beperkt tot het eigen woon- of werkcomplex. Kanttekening daarbij is dat dit respondenten niet lijkt te raken in hun persoonlijke identiteit; door hun metropoliëte levensstijl zijn zij hiervoor niet afhankelijk van hun lokale omgeving.

Place motivation is voornamelijk afwezig. Dit houdt verband met de zakelijke uitstraling, die vooroordelen over de saaiheid van het kantorenpark bevestigt. In het algemeen vinden zowel werknemers als bewoner de omgeving weinig aantrekkelijk, vanwege de onbestemde architectuur, gebrekkige groenvoorziening, zichtbare leegstand en het gebrek aan leven op straat. Het opheffen van deze drempels zou de ruimtelijke kwaliteit verbeteren. Waar steer voornamelijk ontbreekt kan men echter getrokken worden met praktische faciliteiten.

Een supermarkt hier en een stomerij daar kunnen initieel meer leven op straat brengen, waardoor de mogelijkheden voor recreatieve voorzieningen op termijn zouden toenemen. Bedrijven staan positief tegenover functiewijzigingen, zeker als middel om de leegstand tegen te gaan. Wel is het van belang dat de netheid van het gebied op peil wordt gehouden. Daarnaast hecht het ene bedrijf meer waarde aan de zakelijke identiteit van de Beukenhorst dan het andere.

Het stedenbouwkundig perspectief

Om meer inzicht te krijgen in de implicaties van mijn bevindingen, ging ik in gesprek met Wim van der Lee, stedenbouwkundige van Haarlemmermeer. Hij onderschrijft het belang van functiemenging: een gemengd systeem kan functieverval beter opvangen, omdat levensvatbare niches het systeem een vernieuwingsimpuls kunnen geven. Modernistische, monofunctionele blauwdrukken zien hij dan ook als achterhaald:

“Kantorenparken werden niet als stedelijke ruimte, maar als een verzameling werkplekken ontworpen

met het idee dat die kantoren iets met elkaar hadden. Maar er zijn helemaal geen onderlinge relaties.”

Vorm hoeft functie dus niet te volgen. Sterker nog, dat wil de nieuwe generatie niet. De virtuele wereld stelt ons in staat overal te werken:

“Dan ga je dus niet achter een bureau zitten onder een systeemplafond.”
Hij schets een toekomstbeeld waarin kantoren worden vervangen door een netwerk van ‘derde werkplekken’.

Waarom er dan nog kantoorruimte wordt bijgebouwd? Grote bedrijven behouden wel ergens een hoofdkwartier, maar vragen om een nieuw soort werkomgeving gericht op ‘het nieuwe werken’. Als Hoofddorp dit niet zou bieden, zouden die bedrijven hun heil ergens anders zoeken. Het is echter van groot belang dat het full service karakter waarmee een nieuwbouwproject als Park 20/20 adverteert, ook daadwerkelijk wordt gerealiseerd:

“Als daar niet de goede mix komt, bloedt het over twintig jaar net zo goed dood.”
Er moet ruimte komen voor spontane initiatieven: “Wij moeten ons niet meer zo bezig houden met het plannen van dingen, maar met het uitnodigen van mensen.”

Van der Lee denkt niet dat hier meer groen voor nodig is. “Het is overdadig groen. Het staat je in de weg als je er doorheen moet”. Waarschijnlijk ervaren respondenten dat niet zo omdat het nu geen verblijfsfunctie heeft: “Je kan er niets mee. Het is allemaal technisch groen om de boel in te pakken.” Wat het gebied vooral nodig heeft is een logische route van stationsomgeving naar centrum, geleid door stedelijke voorzieningen: “Want zo oriënteer je je. Dat er op zijn minst ergens een vlaggetje van een ijscobaar buiten hangt waardoor je denkt, het centrum zal ook wel die kant op zijn.”.

Tot slot: de werkomgeving van de toekomst

Het failliet van de functiescheiding wordt al sinds de jaren 60 betoogd (Jacobs, 1961). Desondanks blijft de ontwikkeling van kantoorgebieden veelal een monofunctionele aangelegenheid. Dit terwijl juist de kantoorfunctie gebrek in staat is om enige levendigheid op straat te bewerkstelligen. Een bevinding van dit onderzoek is dat kantoormedewerkers door de tijdsdruk die zij ervaren nauwelijks het werkcomplex uitkomen. Onder invloed

Park 20|20 (foto: Kees van der Veer)

DE BEUKENHORSTEN

1. De Beukenhorsten West
2. De Beukenhorsten Oost
3. De Beukenhorsten Oost-Oost
4. De Beukenhorst Zuid

Ligging werkgebieden Beukenhorst (foto: Sander Lap)

van het eerder genoemde 'nieuwe werken', komt hier mogelijk verandering in. Hoewel menig medewerker nu nog conventionele werkuren aanhoudt, anticiperen facility managers op een nieuwe generatie die flexibel wil kunnen schakelen tussen werk- en privéactiviteiten:

"Dan wordt het ook veel belangrijker dat de faciliteiten er zijn voor mensen om hun dag anders in te delen. Denk aan een sportschool. Dat je gewoon even tussendoor een uurtje gaat sporten tussen de werktijden door." (Facility Manager in West)

Toch is het nog maar de vraag in hoeverre er daadwerkelijk meer tijd vrijkomt voor de kantoormedewerker. Moderne technologieën leveren veel tijdswinst op, maar voor werkgevers wordt het daarmee aantrekkelijk om hun mensen simpelweg meer taken te laten uitvoeren. Concreet zou dit betekenen dat er wel een groeiende behoefte is aan meer voorzieningen in de werkomgeving, maar dat medewerkers die voorzieningen maar in beperkte mate van klandizie kunnen voorzien.

Het is dus noodzakelijk om te werken aan het full service karakter van het hele park om op lange termijn huurders te behouden en aan te trekken. Maar dit lijkt voorlopig alleen rendabel als het gebied ook aantrekkelijk wordt voor buitenstaanders. De uitdaging is dan om een aantrekkelijke balans te vinden tussen zakelijkheid en diversiteit. Wie weet, wellicht groeit de Beukenhorst zo nog uit van space tot place:

"Iedereen die in het kantoor zit is onzichtbaar, iedereen die buiten loopt is anoniem. Als er nou eens iets van een winkel aan de stoep zou staan – dat je bijvoorbeeld weet, achter dat raam staat die ene verkoopjuffrouw – dan kan je nog naar iemand zwaaien. Dan kan je ten minste nog iets met het gebied hebben." (Wim van der Lee)

Literatuur
APPM Management Consultants.
(2011). Analyse leegstand Beukenhorst Hoofddorp. APPM.

Gemeente Haarlemmermeer.
(2012). Ontwerp Structuurvisie Haarlemmermeer 2030. Hoofddorp: Gemeente Haarlemmermeer.

Jacobs, J. (1961). The death and life of great American cities. New York: Vintage.

Relph, E. (1976). Place and Placelessness. London: Pion.

Tuan, Y. (1977). Space and Place: The Perspective of Experience. Minneapolis: University of Minnesota Press.

6. IS HAARLEMMERMEER KLAAR VOOR DIVERSITEIT?

Kwalitatief onderzoek op wijkniveau naar diversiteit op het gebied van etniciteit, opleiding en leeftijdsniveau

Auteur
Shannon Bolink
Master Multiculturalisme in
vergelijkend perspectief,
Universiteit Utrecht

Hoe wil de nieuwe generatie in de toekomst wonen en werken? Dit is de leidende vraag in het onderzoekstraject 'Nieuwe Generaties & Nieuwe Steden'. De gemeente Haarlemmermeer vormt een interessant onderzoeksterrein omdat de gemeente niet alleen snel verandert, maar zich tevens profileert als atypisch divers. Deze diversiteit is dan ook datgene waarop ik mij heb gericht in dit project. Diversiteit is een zeer breed begrip dat vele zaken kan omvatten wat het noodzakelijk maakt het begrip af te bakenen. Etniciteit, opleidingsniveau en leeftijd zijn de drie terreinen waarop ik mij in dit onderzoek heb gefocust. Deze keuze heb ik gemaakt omdat deze drie thema's duidelijk zichtbaar zijn in de wijk. Hiernaast heb ik het diversiteitsvraagstuk bekeken vanaf twee kanten, namelijk vanuit de bewoners en vanuit het gemeentelijk beleid.

Belangrijkste vragen hierbij zijn of diversiteit wordt gewaardeerd door de bewoners en hoe het diversiteitsbeleid vorm krijgt in de gemeente.

Uit het onderzoek volgt dat er op het gebied van etnische diversiteit veel discussie bestaat. Sommige bewoners geven aan graag te willen wonen in een overwegend Nederlandse wijk, terwijl anderen juist pleiten voor culturele diversiteit.

"Als ik de keus zou hebben ga ik liever naar een buurt toe waar toch wel overwegend Nederlanders wonen denk ik." (man, 25, Nederland)

"Het liefst met veel verschillende culturen." (vrouw, 36, Nederland)

Echter, de bovenstaande meningen vormen beiden niet de meerderheid. De meerderheid van de bewoners heeft niet een dergelijke voorkeur en stelt zich hierin meer neutraal op. Wanneer hen wordt gevraagd hun mening te geven over verschillende culturen in de wijk zien zij zowel positieve- als negatieve punten hiervan, maar geen van deze punten lijkt de doorslag te geven. Uit het feit dat zij niet alleen maar negatief zijn volgt wel dat er een bepaalde mate van tolerantie bestaat tegenover etnische minderheden in de wijk, maar van een echte waardering kan niet worden gesproken.

"Tja, hoe kijk ik daar tegen aan, ik moet zeggen dat ik daar eigenlijk niet zoveel problemen mee heb, ik daar ook niet zoveel last van, van verschillende culturen enzo" (vrouw, 19, Nederland)

Uiteraard speelt ook het aantal allochtonen in de wijk een rol. Aan de bewoners is dan ook gevraagd wanneer zij vinden dat de etnische diversiteit te groot wordt. Hoewel er verschillende percentages worden genoemd is de 50% grens de meest voorkomende. Wanneer meer dan de helft van de wijk een niet-Nederlandse achtergrond zou hebben stellen bewoners dat ze dit zouden ervaren als te veel. Interessant hierbij te vermelden is dat bewoners die stelden dat 50% niveau zou zijn zich in sommige gevallen zeer negatief uitlaten over de wijk Graan voor Visch, terwijl hier het percentage allochtonen 'slechts' 30% is. Het percentage van 50% behoeft dus enige nuance.

Wanneer de bewoners wordt gevraagd naar typeringen van hoger- en lager opgeleiden komen duidelijke beelden van deze twee groepen naar boven. Laagopgeleiden in de wijk zijn gezelliger, maar tevens meer sociaal, terwijl hoogopgeleiden meer afstandelijk en vooringenomen zijn. Opvallend hierbij was dat de negatieve typeringen altijd werden toegeschreven door een andere opleidingsgroep, maar nooit door de 'eigen' groep. Laag- en hoogopgeleiden zien dus wel de positieve punten, maar zullen nooit van zichzelf zeggen dat zij sociaal of vooringenomen zijn.

"Als ik nou bij jou kijk in de straat, denk ik toch dat onder laagopgeleiden de hufferigheid iets hoger ligt dan in dan bijvoorbeeld bij mij in de straat" (man, 25, Nederland)

"Ik zou het niet leuk vinden om echt met die hoge pieten te discussiëren of te praten want die hebben meestal altijd gelijk volgens hun." (vrouw, 29, Suriname)

Hoewel er dus beelden bestaan van hoog- en laagopgeleiden in de wijk, lijkt opleidingsniveau geen grote rol te spelen in de wijkvoorkeur. De bewoners geven aan dat zij het belangrijker vinden om naar de mens zelf te kijken. Vriendelijkheid en het sociaal met elkaar omgaan in de wijk blijkt veel belangrijker dan het opleidingsniveau.

"Ik denk niet dat het uitmaakt, misschien voor jullie wel, maar voor mij maakt het denk ik niet zoveel uit of ik met hoger opgeleiden of lager opgeleiden in een wijk woon, zolang die mensen gewoon normaal tegen elkaar kunnen doen" (man, 25, Nederlands)

Ook voor jongeren en ouderen is

de wijk geldt dat zij zowel voor- als nadelen hebben. Jongeren brengen gezelligheid met zich mee en zorgen voor meer contact in de wijk. Hiernaast zorgen zij tevens voor onrust wanneer er te veel jongeren in een wijk wonen. Van ouderen kan worden gesteld dat zij zorgen voor rust en sfeer in de wijk, maar dat zij tevens vervallen in oude tradities en de nijging hebben alles in de gaten te houden.

“Weet je, je hebt altijd wel in een wijk van die oudere mensen die alleen thuis zitten die alles weten en alles zien, daar hou ik niet zo van” (vrouw, 26, Nederland)

Leeftijd blijkt, in tegenstelling tot opleidingsniveau, wel een belangrijke rol te spelen in de wijkvoorkeur. Een overgrote meerderheid geeft aan het liefst te willen wonen in een wijk met leeftijdsgenoten. Het sterkst is dit effect onder bewoners met kinderen. Zij stellen dat een wijk met veel jonge gezinnen alleen maar voordelen kent. Het grootste voordeel is het contact tussen zowel de ouders als de kinderen.

“En mijn kinderen zijn heel belangrijk, zij gaan hier naar school, en daardoor maak ik ook contact” (vrouw, 32, Irak)

Wordt diversiteit nu gewaardeerd door de bewoners? Mijn conclusie is dat dit niet zo is. Etnische diversiteit wordt door de meerderheid slechts in een bepaalde mate getolereerd, opleidingsniveau speelt geen rol en diversiteit op het gebied van leeftijd wordt zelfs door de meerderheid afgewezen. In de meeste gevallen is er dus geen sprake van een echte waardering.

Kijkend naar het gemeentelijk beleid kan er gesteld worden dat er in de gemeente Haarlemmermeer geen sprake is van een echt diversiteitsbeleid. De gemeente gaat uit van het credo ‘willen, kunnen en mogen meedoen in de gemeente Haarlemmermeer’ en stelt dat dit opgaat voor iedere bewoner. Er wordt wel aandacht besteed aan etnische diversiteit, maar hierin speelt alleen de economische participatie een rol. Op sociaal-cultureel vlak stelt de gemeente dat dit politiek geen hot issue is en dat er op dit punt alleen ingegrepen zal worden wanneer er zich maatschappelijke problemen voordoen. De gemeente gaat uit van gelijkheid van burgers en kijkt daarom alleen naar algemeen opgaande kenmerken zoals de sociaaleconomische status.

Ten slotte kunnen nu de wensen van de bewoners vergeleken worden

met het beleid. Komen de wensen overeen met het beleid dat er gevoerd wordt? Er moet worden gesteld dat dit niet zo is. Bewoners laten duidelijk merken een houding te hebben tegenover groepen in de wijk, zowel op etnische grond, alsmede op het gebied van opleiding en leeftijd. Uit deze houdingen volgen tevens wensen voor de toekomst. De gemeente wil juist geen doelgroepenbeleid voeren en voert daarom generiek beleid, voor iedereen geldend. De wensen van de bewoners zijn dus tegenstrijdig aan het beleid dat er wordt gevoerd. Interessant is het tevens te kijken naar de woningcorporatie, zij hebben immers een grote invloed op wijken. Houden zij rekening met de samenstelling van wijken en op welke wijze doen zij dit? Regiodirecteur van Ymere Fred de Ruyter stelt, net als de gemeente, dat sociaaleconomische status belangrijk is. Hij stelt dat diversiteit op dit punt van belang is voor de wijk. Uiteraard kan sociaaleconomische status samenhangen met de drie onderzochte thema's, maar dit hoeft niet perse. In hoeverre kan een woningcorporatie ingaan op de wensen van de bewoners? Uit het gesprek met de regiodirecteur blijkt dat dit niet mogelijk is. Een voorbeeld is de wens van bewoners om met leeftijdgenoten te wonen. Ymere stelt niet te willen bouwen voor jongeren omdat dit in het verleden heeft uitgewezen dat een hoge concentratie jongeren zorgt voor problemen. Hiernaast stelt Ymere dat het belangrijk is dat er doorstroom is in de huizenmarkt.

Is Haarlemmermeer klaar voor diversiteit? Het antwoord op deze vraag is nee, de Haarlemmermeer is (nog) niet klaar voor diversiteit. Belangrijkste reden hiervoor zijn de verschillende belangen. Bewoners hebben persoonlijke belangen en hebben voorkeuren voor een bepaalde samenstelling van de wijk, de gemeente wil uitgaan van gelijkheid en kijkt daarom niet naar doelgroepen en de woningcorporatie vindt het vooral belangrijk dat er een goede doorstroom is in de huizenmarkt. Naar verwachting zal de diversiteit in de gemeente Haarlemmermeer op allerlei fronten alleen maar toenemen in de toekomst en om deze diverse samenleving te laten slagen zullen de verschillende partijen elkaar moeten ontmoeten in het midden.

Floriade Hoofddorp (foto: Kees van der Veer)

7. BINDING EN SCHEIDING: THUISVOELEN IN NIEUWE STEDEN

Auteur

*Daniela Wullers
Adviseur Beleid en
Innovatie, Ymere
Haarlemmermeer*

Laat vier studenten naar de toekomst kijken. Kijk naar het gedrag, de wensen en angsten van nieuwe generaties in nieuwe steden, specifiek in Haarlemmermeer. Na maanden van onderzoek, interviews, analyses en bespiegelingen komen ze op de een of andere manier allemaal terug op het thema thuisvoelen. Wat maakt het dat mensen zich thuis voelen op een plek? Thuisvoelen in een wijk, op een kantoorlocatie, in een groep of in de maatschappij. De behoefte om je ergens thuis te willen voelen, op je plek te zijn, is al eeuwen oud. In een context van individualisering, loslatende traditionele verbanden en een hervorming van de verzorgingsstaat heeft het onderwerp op dit moment een hernieuwde belangstelling. Niet voor niets koos de Dag van de Dialoog 2013 in Amsterdam het thema "Hier ben ik op mijn plek". Tijdens die dag gingen bewoners in gesprek over vragen als "Wat heb je nodig om je op je plek te voelen?", "Hoe vind je je plek in een snel veranderende maatschappij?" en "Hoe zorgen we dat iedereen hier een plek kan vinden?".

De onderzoeken van de studenten laten verschillende dimensies van het thuisgevoel zien. Het leidt tot diverse vragen. Wat is er nodig om je thuis te voelen? Wanneer identificeer je je met een plek? Van welke invloed is de ruimte om je heen, het contact met de mensen in de buurt, de acceptatie van de maatschappij over wie je bent en wat je doet? Welke factoren zijn over de eeuwen heen hetzelfde en welke randvoorwaarden veranderen met de tijd en met de verandering van de maatschappij? Specifiek zijn deze vragen interessant in 'nieuwe' steden, waar veel mensen naartoe verhuizen en er minder sterk een identificatie is vanuit een (gedeeld) verleden. Welke interessante observaties doen de studenten over deze vragen? En tot welke nieuwe vragen leidt dit onderwerp voor de overheid, woningcorporaties en de maatschappij?

Thuisvoelen en sociale netwerken
Thuisvoelen heeft te maken met het contact met de mensen om je heen. Hoe intensief dit contact is, verschilt. Sommigen hebben nauwe banden met hun burens, komen vaak bij elkaar over de vloer en organiseren samen activiteiten. Anderen hebben hun sociale netwerken voor een groot deel elders. Niet iedereen heeft het intensieve contact met zijn burens nodig om zich thuis te voelen in de buurt. Een bepaalde vorm van contact is echter essentieel. Wanneer je mensen herkent en, vertrouwd bent met je omgeving kan

dit helpen om je veilig te voelen en je dus thuis te voelen.

We zien een trend van vluchtige contacten dichtbij en sociale netwerken elders, verspreid over de stad, regio en zelfs internationaal. De mens wordt steeds individualistischer en bindt zich minder dan vroeger. Dit geldt zowel voor de mobiele hoogopgeleide tweeverdiener, die zich beweegt in de netwerkstad, als voor de jonge tweedegeneratie migrant, die gaat shoppen in Amsterdam en ook familie heeft in Keulen of Düsseldorf. Volgens Rinke Oostra en Eveline Schwarz zijn oudere mensen de dupe van deze ontwikkeling, vooral oudere migranten en ouderen in de suburbs. Zij zijn minder mobiel en eerder aangewezen op hulp en sociale contacten in de buurt. Is dit echter ook een probleem voor de toekomst? Speelt dit specifiek voor de ouderen van vandaag de dag of heeft het te maken met ouder worden op zich? Wat gebeurt er als de huidige jonge mobiele netwerkgeneratie oud wordt? Wat hebben zij in de toekomst nodig? Zijn zij straks nog wel "veroordeeld" tot contacten in de buurt of zetten ze hun huidige levensstijl voort?

Aan de andere kant moeten we kritisch kijken naar de omvang van de signaleerde trend. Is het inderdaad zo dat we door toenemende mobiliteit en bredere netwerken steeds op weg zijn naar elders? Dat we ons steeds minder gebonden voelen aan onze buurt en de directe omgeving? Het klopt dat mensen zich steeds minder voelen behoren tot één groep of gemeenschap, die vervolgens hun hele leven bepaalt. Sociologen als Jan Willem Duijvendak en Frans Soeterbroek denken echter niet dat we er straks helemaal alleen voor zitten als gevolg van doorslaande individualisering. Zij zien nieuw sociaal kapitaal ontstaan waarbij vaste verbanden transformeren naar lichte gemeenschappen.

Mensen verbinden zich op verschillende manieren, vaak tijdelijk en pragmatisch voor bepaalde doeleinden zoals actiegroepen voor het opknappen van speeltuinen of het promoten van een winkelstraat. Volgens Soeterbroek neemt sociaal kapitaal op deze manier de vorm aan van energienetwerken en minder van een sociaal hechte groep. Dit gebeurt elders of virtueel, maar ook vaak weer dicht bij huis. Hoewel de meeste bewoners van de wijk Floriande in Hoofddorp niet afhankelijk zijn van lokaal contact, kunnen lokale netwerken ontstaan, zoals op het schoolplein.

Bewoners vullen hun brede netwerken aan met lokaal contact. En ondanks de relatie met het thuisland voelen ook migranten zich vooral thuis in hun eigen buurt. Zoals Schwarz opmerkt, is de plek waar men dagelijks mee in aanraking komt bepalend voor een gevoel van verbondenheid. Else Koning ontdekt echter dat het gevoel van onveiligheid en plekken zonder identiteit remmende factoren kunnen zijn voor deze verbondenheid. Medewerkers en bewoners van Beukenhorst ervaren hun kantoor of woning als veilige haven middenin een non-place.

Thuisvoelen en buitensluiten

Bij wie voel je je thuis? Vaak is dat bij mensen waar je iets mee gemeen hebt. Dit zijn mensen met wie je een gezamenlijk wij-gevoel creëert. Met iemand van dezelfde groep, met dezelfde religie, leeftijd of opleidingsniveau. Zo als eerder gezien worden zich ook steeds meer nieuwe types van gemeenschappen met minder traditionele kenmerken. Hoe zorg je er voor om je op je plek te voelen in onze pluriforme maatschappij? Je kunt een bepaalde groep opzoeken en je afgrenzen naar anderen. Tegelijkertijd weten we dat door afgrenzing steden en gemeenschappen niet leefbaar zijn. Ondanks de openheid en vluchtigheid van contacten ontstaan er ook nu geregeld gemeenschappen met een sterk wij-zij gevoel. Dit kunnen traditionele gemeenschappen zijn rond een bepaalde cultuur, religie of leeftijd. Maar het gebeurt ook bij de op het eerste gezicht zo open lijkende netwerkstadbewoner uit Floriande en de creatieve kosmopoliet uit de Jan Pieter Heijestraat in Amsterdam (Milikowski, 2013).

Een gezamenlijk wij-gevoel kan de gemeenschap sterken, de verschillende leden voelen zich vertrouwd en veilig. Aan de andere kant kan een sterke wij-zij benadering de ander uitsluiten. Iemand kan worden uitgesloten van de gemeenschap maar ook uit een gebied. Naast vertrouwen en veiligheid kan de wij-zij-benadering juist gevoelens van onveiligheid oproepen. De gemeenschap is dan bezig om de ander buiten te houden en niet binnen te laten. Een extreem voorbeeld zijn gated communities. Deze woonvorm levert aan de ene kant veiligheidsgevoelens op, maar creëert tegelijkertijd angst voor de buitenwereld, angst voor de ander.

Uit de interviews met bewoners van Eiland 2 in Floriande komt naar voren dat "de ontwikkeling van buurthechting

niet zozeer veroorzaakt wordt door de architectonische stijl zelf, maar het relationele proces van onderscheiding ten opzichte van andere plaatsen met een minder hoge status", dus de andere eilanden. Als gemeenschappen een thuisgevoel oproepen, maar tegelijkertijd ook de ander buitensluiten, moeten we ons afvragen op welk niveau en in welke mate we moeten streven naar een wij-gevoel zonder dat dit tot intolerantie en verdringing van de ander leidt. Tijdens de Dag van de Dialoog 2013 in Amsterdam werd juist de vraag gesteld in hoeverre "je thuis voelen te maken heeft met medeverantwoordelijkheid nemen voor de stad en actief burgerschap?" Wat dus ook betekent dat we als gemeenschap er voor willen zorgen dat iedereen zijn plek vindt in onze gezamenlijke stad. Schwarz kijkt in haar onderzoek uitvoerig naar buurtrelaties en contacten tussen verschillende groepen. Naast bonding-contacten binnen de eigen groep worden via bridging-contacten relaties aangegaan met andere groepen. Daarbij is het belangrijk om de ander te leren kennen en begrip voor elkaar te krijgen. Interessant is dat zij er voor waarschuwt om het begrip identiteit te gebruiken, zoals de identiteit van de Nederlander of van de Marokkaan. De term identiteit wordt "op die manier gepresenteerd als een vaststaand idee over hoe iemand zou moeten zijn en waar iemand zich mee verbonden hoort te voelen in een wereld die constant veranderd". Zij verwijst naar het concept van diverse identificaties. Identificaties met je omgeving, cultuur of maatschappij kunnen per persoon verschillen en veranderen door de tijd heen. Ze zijn dus veel individueel en flexibel en doen daardoor meer recht aan de persoon zelf, de eigen buurman en niet de Nederlander of de Marokkaan.

De ervaring leert dat ontmoeting en contact helpen om je veilig en verbonden te voelen met je buurt en de mensen om je heen. In het verleden zijn er door gemeenten, corporaties en andere maatschappelijke organisaties veel initiatieven opgestart en georganiseerd om bewoners en burens met elkaar in contact te brengen. Volgens Schwarz betreffen veel mensen de afbreuk van dit soort initiatieven om reden van bezuinigingen. In haar aanbevelingen roept zij de overheid en corporaties op om degelijke activiteiten weer op te starten. De vraag is echter of dit een realistische gedachte is en of we in de toekomst niet veel meer op zoek moeten gaan naar andere manieren om mensen bij

elkaar te brengen. Nu al ontstaan er in het hele land talloze initiatieven zonder overheidsgeld, initiatieven geïnitieerd door mensen met verschillende achtergronden.

Thuisvoelen en de gebouwde omgeving

Het contact met je burens, het kennen en herkennen van mensen kan helpen om je thuis te voelen. Wat voor invloed heeft de gebouwde omgeving op dit gevoel? Zijn er bepaalde bouwstijlen, dichtheden, hoogtes, vormen van pleinen of voorzieningen, die het thuisgevoel kunnen bevorderen?

Koning sluit in haar onderzoek aan op een rijke onderzoekspraktijk naar spacen en place. In haar stuk komt duidelijk naar voren dat de werknemers en bewoners van Beukenhorst het gebied als non-place ervaren. Door gebrekkige identiteit beperkt zich het thuisgevoel tot hun eigen kantoor of woning. Naast vrouwelijkheid en bekendheid met je burens is dus identiteit van de gebouwde omgeving een belangrijke factor om je ergens thuis te voelen. De onbestemde architectuur van de Beukenhorst leidt hier in ieder geval niet toe. Maar hoe moet het dan wel? Helpt een bepaalde architectuurstijl om het thuisgevoel te creëren, respectievelijk te versterken?

De afgelopen decennia is de historiserende bouwstijl en jaren 30 woningen in het hele land erg populair. Ook eiland 2 in Floriande is met zijn historiserende bouwstijl populairder dan de andere eilanden met moderne architectuur. Helpt een dergelijke architectuur dus om alle problemen op te lossen? Of roept dit vooral romantiserende reacties op van 'vroeger was alles beter'. Want ook in dergelijke wijken schuilen er problemen en ellende achter de voordeur. Maar blijkbaar zit er toch iets in deze architectuur dat mensen zich thuis laat voelen. Waarschijnlijk is het een soort trots op de buurt dat helpt bij dat gevoel.

Bij het ontwerpen van wijken en gebouwen is het belangrijk om te kijken naar de wensen en behoeften van de huidige bewoners en gebruikers. Tegelijkertijd moeten we beseffen dat gebouwen wel 50 tot 100 jaar meegaan en vaak nog langer. In dergelijke periodes veranderen wensen en behoeften in de samenleving. Op het gebied van kantoren veranderen deze vaak al binnen tien jaar. Hoe creëer je stedelijke ruimtes en architectuur, die aantrekkelijk zijn voor een langere periode? Hoe ontwerp je gebieden, die meer zijn dan alleen maar een

Foto: Rinke Oostra

verzameling van woonhuizen of werkplekken, waar ook toekomstige generaties zich thuis kunnen voelen?

De eilanden in Floriande zijn eind van de vorige eeuw gebouwd in een tijd waar de druk op de woningmarkt groot was. Nieuwe bewoners werden ingeloot op nieuwbouwprojecten. Volgens Oostr wilde toen iedereen op Eiland 2 wonen. De andere eilanden waren meer een tweede keuze. Het gevolg blijkt dus te zijn dat mensen, die bewust voor een buurt kiezen, zich hier meer thuis voelen. Wat betekent dat in een ontspannen koopwoningmarkt van de dag van vandaag? Kan iedereen nu kiezen voor haar of zijn droomwijk? Wat is het gevolg voor wijken, die minder populair zijn? Het gevaar dreigt dat de roep dat 'de markt het maar moet gaan regelen' dramatisch uitpakt voor minder populaire wijken. Hoe gaan we hier mee om in een tijd met minder financiële middelen bij de overheid en bij corporaties? We moeten op zoek gaan naar nieuwe manieren om wijken leefbaar te houden maar ook leren van succesvolle aanpakken uit het verleden. Plekken zonder identiteit bewegen mensen om zo snel mogelijk naar hun thuis- of kantoorhaven te vluchten. Hoe kun je openbare ruimtes creëren, die mensen uitdagen om hun woning of kantoor wel uit te gaan? Dit kunnen voorzieningen zijn. Deze moeten wel aansluiten bij de behoeften van de mensen in het gebied. Voor de werknemers in Beukenhorst is dat misschien juist een snackkraam en geen dure lunchbar. Het kan groen zijn en ruimtes voor ontmoeting. Dit kunnen ruimtes zijn, waar je gezellig bij elkaar komt. Maar dit kunnen ook ruimtes zijn, die tot conflicten leiden zo als een portiek. Ironisch genoeg, leiden ook conflicten tot contact. We moeten in het managen van dergelijke plekken ophouden om meteen naar de overheid of naar maatschappelijke organisaties te wijzen om conflicten op te lossen. Verbodsmaatregelen zijn vaak de reactie van dergelijke organisaties. Daarmee wordt echter het conflict vaak niet opgelost. Thuisvoelen en samenleven met vreemden gaat juist ook om begrip voor elkaar en daar hoort een dialoog bij.

Werken aan thuisvoelen: kritiek en toekomstvisie

De studenten onderzoeken in hun scripties interessante en relevante onderwerpen over het thuisgevoel van de nieuwe generaties in jonge steden. Uit de resultaten blijkt dat hoewel de meeste mensen zich redelijk thuis voelen en zich ook willen binden aan

hun buurt er ook nog grote uitdagingen zijn voor de toekomst.

Het project 'Nieuwe Generaties en Nieuwe Steden' stelt zich de vraag hoe mensen willen wonen en werken in de toekomst. Als je kijkt hoe de studenten die Haarlemmermeer onderzocht hebben deze vraag proberen te beantwoorden, kiezen zij in de methodologie van hun onderzoeken voor een combinatie van theoriestudie en interviews van bewoners, werknemers en professionals. Na een uiteenzetting van verschillende theorieën over placemaking, sociale binding en diversiteit proberen ze deze te toetsen in buurten en gemeenschappen. In de analyse van de Haarlemmermeer en de uitwerking naar mogelijke toekomstigen kijken de studenten echter vooral naar het hier en nu. Of hooguit een paar jaar vooruit. In hun interviews focussen zij zich met name op hoe mensen zich nu thuisvoelen en hoe zij het nu of binnen de komende jaren eventueel anders wensen.

Hoe krijg je te weten wat mensen in de toekomst willen? De aanzet, die Schwarz toepast door de huidige jonge generatie te bevragen, lijkt veelbelovend. Haar vragen aan de jonge meestal tweede generatie jongeren gaan echter ook vooral over het hier en nu, hoe zij zich nu thuisvoelen, op welke manier zij nu participeren en hoe hun situatie verschilt ten opzichte van die van hun ouders. Een waardevolle aanvulling en een blik in de toekomst zouden vragen zijn die echt over de verre toekomst gaan. Door de scholieren te vragen hoe zij over 30 jaar willen wonen. Zullen ze een traditioneel gezin vormen? Zullen ze hun ouders bij zich thuis opnemen en hoe ziet hun leven er uit als ze zelf oud en gebrekkig zijn en minder mobiel. Of zijn we dankzij de technologische ontwikkelingen straks niet meer gebrekkig als we oud zijn? Om de jonge generatie uit te dagen om verder denken dan wat ze kennen van hun ouders, leveren andere methodes dan het klassieke interview met concrete vragen misschien meer inzichten op over de toekomst. Ook Shannon Bolink had een realistischer en wellicht duidelijker beeld over de acceptatie van diversiteit kunnen ophalen juist door minder gerichte vragen te stellen.

We kunnen hier veel leren van wat Roel in 't Veld, bestuurskundige en strateeg van de gemeente Haarlemmermeer, randloos denken noemt: "Randloos denken is de samenhangende

uitdrukking die we bedacht hebben om de essentie van het strategie programma van de gemeente Haarlemmermeer te duiden. Het betekent ruimte geven aan creativiteit en fantasie, het onwaarschijnlijke voor mogelijk houden. Dan kunnen we verschillende toekomstverbeelden. Dat betekent ook dat we proberen om uit ons eigen kader te stappen, om eigen patronen van denken en handelen te doorbreken. Tekortschietsende fantasie is een enorme handicap voor weldoordacht en samenhangend handelen. Daarom is oefenen met het verkennen van toekomstigen belangrijk om ons gevoel voor creativiteit en fantasie te voeden." Met deze methode probeert hij het strategisch en toekomstgerichte vermogen van de gemeente Haarlemmermeer te vergroten. Ook in de zoektocht naar wat nieuwe generaties in nieuwe steden in de toekomst willen, kan dit concept helpen.

In hun aanbevelingen kijken de studenten vooral naar het verleden. Te snel wordt er gekeken naar de overheid. Helaas ontbreekt in de scripties de zoektocht naar andere, nieuwe mogelijkheden om mensen bij elkaar te brengen. Er zijn zeker lessen te leren uit het verleden. Maar ik daag hun uit om verder te denken. Verder dan de herintroductie van door de overheid of maatschappelijk middenveld georganiseerde buurtactiviteiten. Geïnterviewde jongeren geven aan dat ze het georganiseerde niet nodig hebben omdat ze zelf hun netwerk hebben. Hoe kun je hier gebruik van maken? En wat kun je leren van de talloze reeds opborrelende initiatieven van bewoners en ondernemers, die ook het thuisvoelen in een buurt, gemeenschap of maatschappij bevorderen. In de Haarlemmermeer zijn dit initiatieven zo als het ondernemersnetwerk 'De Beuk Erin', de buurtbus, diverse verenigingen, vrijwilligerswerk. Niet altijd functioneren dergelijke initiatieven zonder (financiële) steun van de overheid. Toch zijn het vaak activiteiten, waar het initiatief uitgaat van burgers en waar particulier initiatief en de overheid, welzijnsorganisaties of corporaties een relatie aan moeten gaan om het echt duurzaam succesvol te maken.

De term participatie-maatschappij is aan de ene kant een verbloemde omschrijving voor bezuinigingen van de overheid. Aan de andere kant leven we ook echt in een tijd waar we afscheid zullen nemen van de al omvattende

welvaartsstaat. De overheid zal het niet meer allemaal kunnen regelen. We moeten maatschappelijke arrangementen en initiatieven ook deels zelf gaan organiseren. Zo als filosoof en bestuurskundigen Albert Jan Kruijer en Eelke Blokker omschrijven is de uitdaging, die we met zijn allen moeten aangaan, om naast ons eigen belang ons gezamenlijk belang weer te herontdekken. De landelijke politiek en uitspraken in de media helpen echter niet om contact tussen mensen te bevorderen. Het gaat om ervaringen opdoen, om je buurvrouw en buurman te leren kennen. Duidelijk is, thuisvoelen gebeurt op lokaal niveau. Dat zal ook zo zijn voor nieuwe generaties in nieuwe steden.

Daarnaast is een kritische blik nodig op situaties waarin het thuisvoelen niet vanzelf goed gaat. In de scripties komen bijvoorbeeld ouderen aan bod. Is dit dus de groep waar de overheid voor moet zorgen? Ik denk dat we specifiek moeten kijken. Wie is in staat om een netwerk op te bouwen en wie niet? Wie zijn de echt zwakkeren van de toekomst? Hoe zelfredzaam zijn deze mensen? Zijn zij in staat om zelf een netwerk op te bouwen? Hoe mobiel zijn zij? En mogen zij wel meedoen aan al die particuliere initiatieven of worden zij buitengesloten? Hoe kun je hier op inspelen als gemeente, corporatie en andere maatschappelijke organisatie? Dit zijn vragen waar we in de komende periode gezamenlijk op zoek naar antwoorden moeten gaan.

Met hun scripties hebben de vier studenten bijgedragen aan de zoektocht naar hoe nieuwe generaties in nieuwe steden willen wonen. Thuisvoelen heeft met mensen te maken. De ruimte kan daarbij helpen, maar het gaat toch vooral om het contact tussen verschillende mensen. Het concept van verschillende identiteiten kan ons helpen richting een toekomst waarin we niet alleen kijken of iemand moslim is of op hoge leeftijd, maar naar de motivatie van waaruit mensen handelen en zich binden aan een plek.

8. ZONDER DE BELOFTE VAN VOORUITGANG OP ZOEK NAAR IDENTITEIT EN UITWISSELING

Auteur
Ivan Nio
NIO Stedelijk Onderzoek

Voorspellingen omtrent de woonkeuze en woongedrag werden lange tijd uitsluitend bepaald aan de hand van harde factoren als leeftijd, huishouden en inkomen. Demografische en sociaal-economische factoren verklaren echter niet volledig waarom steden als Utrecht en Amsterdam blijven groeien en waarom perifere regio's krimpen. En de toekomst van de suburbs is nog ongewis. Het zijn namelijk ook culturele voorkeuren die bepalen waarom bepaalde gebieden in trek zullen blijven en welke niet. Kwalitatieve, zachte factoren als stijl, beleving en waarden zijn belangrijker geworden. Ik zal op deze kwestie ingaan vanwege de onderzoeksvraag van FORUM: wat zijn de consequenties van de diverse leefstijlen en de behoeftes van de nieuwe generaties voor de ruimtelijke inrichting van ons land?

Culturele diversiteit en alledaagse praktijken

Door het toenemende belang van culturele oriëntaties draait het in de vakwereld steeds meer om identiteit van plekken. Steden en dorpen met een verleden zouden veel identiteit hebben, nieuwe buitenwijken weinig en zo wordt er nog steeds naar gerefereerd. In de door FORUM geïnitieerde onderzoeken passeren opvallende projecten de revue, zoals het gethematiseerde Eiland 2 in de wijk Floriande in Hooftdorp en het samen met bewoners ontwikkelde Roombeek in Enschede. Culturele diversiteit en identiteit vallen echter niet automatisch samen met meer variatie in het ontwerp, maar het ontstaat in de wisselwerking tussen de gebouwde omgeving en de alledaagse praktijken van mensen. Door alledaagse routines kunnen bewoners zich thuis voelen op plekken en er een eigen betekenis aan toekennen die voor buitenstaanders onzichtbaar blijft. Identiteiten liggen ook niet vast. Geleidelijke veranderingen vallen in eerste instantie niet op, van thuiswerken tot de vergrijzing van bewoners. De stad is altijd in beweging, er ontstaat een grotere culturele diversiteit, maar er ontstaan ook nieuwe tweedelingen. Wat betekent dit alles voor de toekomst van de stad, de suburb en het dorp?

De magie van de stad

De stad is al enige tijd bij diverse bevolkingsgroepen onderhevig aan een proces van herwaardering. Voor een deel komt dat door demografische ontwikkelingen zoals het toenemende aantal alleenstaanden. Jongeren blijven hun geluk zoeken in de stad voor onderwijs en kansen op werk. Steeds meer gezinnen met kinderen uit de

hoogopgeleide culturele middenklasse blijven ook in de stad wonen. Dat is gerelateerd aan leefstijl en culturele voorkeur. Utrecht staat voor stedelijke dynamiek. De historische gelaagdheid, diversiteit, economische vitaliteit en veranderingskracht zijn bepalend voor de magie van de stad. Men ontleent ook een zekere status aan het wonen in de stad. Het proces van gentrification houdt niet langer op bij de oudere stadswijken. In steeds meer Utrechtse wijken wonen hoogopgeleide stedelingen, van Hoograven tot en met Leidsche Rijn. Men hoeft niet in een stadswijk te wonen om zich toch stedeling te voelen. Ook de komende decennia zullen oude en nieuwe generaties belangstelling hebben voor stedelijk wonen. Succesvolle steden als Amsterdam en Utrecht worden in de oudere stadswijken wel steeds witter en rijker. De toegankelijkheid van de stad voor jonge startende huishoudens wordt minder. De lagere middenklasse en allochtone groepen wonen vooral in buitenwijken en de groeikernen. De stad is vitaal, maar bestaat ook uit werelden die steeds minder iets met elkaar te maken hebben.

De suburb, verguisd en omarmd

De identiteit van suburbane gebieden als de Haarlemmermeer is voor buitenstaanders flets. Er wordt vaak negatief gerefereerd aan buitenwijken, vooral door mensen die liever in de stad wonen. De buitenwijk wordt dan niet beoordeeld op z'n eigen aantrekkingskracht voor huishoudens uit de economische middenklasse. Bij thema's als identiteit en thuisvoelen moet men wel verder kijken dan de directe woon- of werkomgeving. Suburbane gebieden bieden functionele en comfortabele omgevingen. Hoofddorp ligt centraal in de Randstad. Thuis- en uitvalsbasis is de eigen woning. Daarbuiten richten netwerkstedelingen zich op een diversiteit aan plekken in de stedelijke regio om boodschappen te doen, te werken en voor vrije tijd. Het dagelijks leven is gebaseerd op bereikbaarheid met de auto. Critici zien dat als tekortkoming, maar het is hoe dan ook de dagelijkse realiteit in een uiteengelegde suburbane stad. De vraag is vooral of de wijze waarop op grote schaal wijken met eengezinswoningen zijn gepland en gebouwd - al dan niet thematisch - in de toekomst nog voldoet. Deze top-down aanpak biedt niet langer het enige antwoord op ruimtelijke en culturele vraagstukken. En in de bestaande woningvoorraad zien we geleidelijke demografische en sociaal-culturele transformaties in de buitenwijken uit de jaren zeventig en

tachtig. De sociaal-culturele diversiteit neemt toe. Wijken vergrijzen, het aandeel lagere inkomens neemt soms toe, de bevolking wordt heterogener en er zijn nieuwe 'sociale stijgers'. Steeds meer migranten omarmen de suburbs en zien een huis met een tuin in een rustige omgeving als een belangrijke stap in hun wooncarrière.

Dorpen en steden in een krimpregio

Er is zorg over een toenemende tweedeling op de schaal van Nederland. In de discussies over krimpgebieden wordt Twente soms opgevoerd als voorbeeld. Jong talent vertrekt naar de Randstad. De dorpen vergrijzen. Het voorzieningenniveau daalt. Twente is misschien een krimpgebied, maar dan wel een met diverse woonmilieus in een aantrekkelijk landschap, met stedelijke voorzieningen en een eigen universiteit. In de verschillende dorpen en steden is een sterk gevoel van verbondenheid met de regio, de historie en de woonomgeving. De identiteit van de dorpen als ruime en rustige woonmilieus kan ook nieuwe generaties blijven aanspreken. Met de auto zijn stedelijke voorzieningen redelijk goed bereikbaar. De steden worstelen wel met een mismatch tussen het aanbod aan laaggeschoolden en de vraag naar hoogopgeleide werknemers. Voor jonge en creatieve mensen is een goedkope woning of werkruimte niet voldoende basis om in Enschede te blijven. Zij zijn nodig, maar de fixatie op hoogopgeleiden kan in Enschede en Hengelo ook het zicht ontnemen op de vaardigheden van de lokale bevolking. Niet elke stad heeft een kopie van Utrecht te worden. Wat nodig is en wat al gebeurt is het leggen van verbindingen tussen lokale krachten en netwerken buiten de regio, tussen innovatieve bedrijven en industrie, tussen de verschillende groepen. De nuchtere mentaliteit en minder harde tegenstellingen dan in de Randstad kunnen Twente ook aantrekkelijk maken voor nieuwe generaties. Als een alternatief voor de drukke en dure Randstad.

Veranderde praktijken van werken

Naast leefstijl zouden we het moeten hebben over stijlen van werk. Het FORUM project gaat ook over de nieuwe praktijken van het werken en de effecten op de omgeving. Er zijn andere ruimten nodig dan het gespecialiseerde kantoor waarvan er zoveel leegstaan zoals op bedrijvenpark Beukenhorst in Hoofddorp. Er zijn nieuwe praktijken van werken, van diverse vormen van zelfstandig ondernemerschap en werk op contract basis tot collectieven in

bedrijfsverzamelgebouwen. Bij de ruimtelijke consequenties van het nieuwe werken denkt men al gauw aan stadswijken met drukke koffiebarretjes, maar de meerderheid van de zzp'ers werkt gewoon thuis. Flexibele werkplekken als Seats2meet en de coffee company dienen als aanvulling. Computer en telefoon maken ruimtelijke nabijheid betrekkelijk overbodig. In de eengezinswoningen in de buitenwijken wordt steeds harder gewerkt. Er ontstaat ook een nieuwe behoefte aan gezamenlijkheid. De nadruk in het Utrechtse onderzoek ligt op thuiswerken, maar werkplekken krijgen pas meerwaarde als ze een collectieve dimensie hebben, als er uitwisseling ontstaat tussen individuen. Dan moeten die plekken er wel zijn.

Bestaansonzekerheid in plaats van vooruitgang

Overwegingen ten aanzien van werk zullen steeds belangrijker worden in de afwegingen die mensen gaan maken. Dat heeft niet alleen te maken meteen tijdelijke economische crisis. In sociaal-economisch opzicht is de verandering fundamenteel, zoals Manuel Castells betoogt in 'Aftermath' (2012). De verzorgingsstaat wordt verder afgebouwd. Het vrij besteedbare deel van het inkomen wordt steeds kleiner. Door de flexibilisering van de economie is de verwachting dat er in 2030 een miljoen zzp'ers in Nederland zullen zijn. Velen zullen dat tegen wil en dank zijn. In zijn afscheidsrede is vertrekkend SCP directeur Paul Schnabel tamelijk somber: 'onder de veertig is een vaste baan eerder uitzondering dan regel geworden. Het heet flexibiliteit, maar het betekent onzekerheid'. Meer uren per week en meer jaren van het leven werken is het perspectief van de eenentwintigste eeuw geworden. De belofte van vooruitgang heeft plaats gemaakt voor een grotere bestaansonzekerheid.

Gescheiden werelden of gedeelde toekomst?

Ondanks dat er onzekerheid bestaat over de toekomst van Nederland zijn er ook tekenen van kracht. Het is een teken van vitaliteit dat mensen met gedeelde waarden en praktijken elkaar opzoeken en dat er allerlei nieuwe leef- en werkclusters ontstaan. Het gevaar is alleen dat de verschillende groepen elkaar niet meer treffen en dat we te maken krijgen met gescheiden werelden tussen hoog- en laagopgeleid, tussen autochtoon en allochtoon, tussen oude en nieuwe generaties. Ook internet en sociale media kunnen gescheiden werelden in stand houden. Waar komen

culturele diversiteit en uitwisseling tussen verschillende groepen ruimtelijk nog tot stand? Tussen de regels van de FORUM onderzoeken is te lezen hoe groot de noodzaak is van nieuwe publieke domeinen, bijvoorbeeld rond stations als dat van Beukenhorst in Hoofddorp, nieuwe ontmoetingsplekken in de naoorlogse wijken van Utrecht, tot het aantrekkelijker maken van de binnenstad van Enschede. Een belangrijke opgave is het opsporen en versterken van raakvlakken tussen de werelden van verschillende groepen.

Literatuur

Castells, M., Caraça, J. & G. Cardoso (Eds.) (2012) *Aftermath: The Cultures of the Economic Crisis*. Oxford: Oxford University Press

Schnabel, P. (2013) *Van Paars 2 naar Rutte II. Afscheidsrede*. Den Haag: SCP

9. NAWOORD

Auteurs

Rein Sohilait

Senior adviseur/
onderzoeker FORUM

Vivian Sonnega

Onderzoeker FORUM

De publicatie 'Nieuwe Generaties & Nieuwe Steden. Dwarsdoorsnede NL' is een bundeling van onderzoeken van studenten en artikelen van professionals geworden met een grote diversiteit. Zo divers als deze onderzoeken en artikelen, zo divers zal de toekomstige nieuwe generatie ook zijn. De vraag hoe deze nieuwe generatie in de toekomst wil wonen en werken is dan ook niet eenvoudig te beantwoorden. Dat begint al bij de vraag wie nou eigenlijk die nieuwe generatie is? Zijn dat de studenten van nu? De middelbare scholieren, de basisscholieren, de kleuters, peuters en baby's van nu of moeten zij nog geboren worden? De studenten van nu hebben zich in deze 'nieuwe generatie' verdiept en hebben hun behoeftes voor de toekomstige leefomgeving op het terrein van wonen en werken onderzocht. In de artikelen die zij schreven naar aanleiding van hun onderzoek (en hun scripties) schetsen zij wat de gevolgen zijn van de diverse leefstijlen en behoeftes van deze nieuwe generatie voor de ruimtelijke inrichting van ons land. Zo beschrijven zij het belang van ontmoeten en contact (spontaan of van bovenaf georganiseerd) tussen nieuwe generaties om identiteit, buurtgevoel en thuisvoelen te versterken in de regio Haarlemmermeer en Schiphol. In regio Utrecht benadrukken zij het belang van ontmoetingsplekken voor duurzame sociale zpp-netwerken van nieuwe generaties voor zowel de wijk, waar men door levensloopfactoren is blijven 'hangen', als wijkoverstijgend. En in de regio Twente schetsen de studenten het belang van een verbeterde mobiliteit tussen dorp en stad met behulp van een SkyTran om de nieuwe generaties beter met elkaar te verbinden.

De diversiteit in de onderzoeken en artikelen, is slechts een indicatie van de diversiteit die onder de nieuwe generaties zal gaan ontstaan. Zo zal volgens het CBS in 2040 bijna 27% van onze bevolking uit migranten bestaan. Maar dat is niets nieuws, we zijn nu al een pluriforme samenleving (met in 2015 bijna 22% migranten): in achtergrond, leeftijd, opleiding, leefstijl en ga zo maar door. We moeten ons niet op de cijfers richten, maar op het potentieel dat achter deze cijfers zit. Een grote diversiteit aan mensen betekent ook een grote diversiteit aan wensen en zo ook aan belangen. Deze diversiteit kan het leven in dorp of stad aantrekkelijker maken en biedt kansen, maar het kan ook leiden tot tegenstellingen en spanningen. De behoefte om zich te onderscheiden zal altijd blijven bestaan, net als de behoefte

om zich ergens thuis te voelen. Ergens bij horen, betekent ook zich ergens anders van onderscheiden. Het is daarom essentieel om de verbindingen te blijven zoeken en te blijven maken tussen de verschillende groepen om zo optimaal gebruik te maken van de kansen die diversiteit biedt. Een balans vinden tussen het eigen belang en het gezamenlijk belang zal ook in de toekomst een uitdaging blijven. Net als het accepteren van verschillen. De mensen, de nieuwe generaties, staan centraal. De bewustwording dat het gaat om wie er straks in onze nieuwe steden wonen en werken is een grote winst bij het formuleren van toekomstvisies op de stad, het dorp en ons landschap.

Een andere winst van het onderzoekstraject is de manier van samenwerken. Allereerst de samenwerking van FORUM, een kennisinstituut op het gebied van multiculturele vraagstukken, met drie architectuurcentra van west naar oost in een dwarsdoorsnede door het land. Deze bijzondere en interdisciplinaire samenwerking tussen FORUM, Podium voor Architectuur Haarlemmermeer en architectuurcentrum Aorta en architectuurcentrum Twente, werd verder versterkt door studenten met verschillende studieachtergronden die per regio aan de slag gingen met een eigen onderzoeksvraag. Daarbij werkten zij onderling samen binnen de regio, maar ook regio overschrijdend. Regioleiders, mensen met kennis en kunde uit de betreffende praktijk, begeleidden hen, evenals hun eigen docenten van de opleiding. Deze samenwerking met kennispartners van HBO en universiteiten, maar ook met partners uit het veld zoals woningcorporaties en gemeenten, complementeerden de interdisciplinaire samenwerking. Een dergelijke interdisciplinaire samenwerking, gecombineerd met een open proces (de studenten kregen de vrije hand in hun onderzoek), is een grote winst in het benaderen van vraagstukken. Maar het liet ook zien dat het nog altijd lastig blijft om voorbij de eigen discipline te kijken. Voor professionals is dit al een uitdaging, laat staan voor studenten. Zo bleek al gauw dat de studenten met hun verschillende studieachtergronden verschillende 'vaktalen' spraken. Hetzelfde gold echter ook voor de betrokken professionals. Zo sprak de één bijvoorbeeld die van een sociale wetenschapper, de ander die van een ontwerper. Denkkaders en manieren van analyseren verschilden, maar werden zo ook opengebroken, verbreed en verdiept. Interdisciplinair

samenwerken is alleen daarom al een must. Het kweekt begrip en het verbindt. Hoewel interdisciplinair samenwerken verre van nieuw is, is het nog steeds niet de standaard manier van werken en onderzoeken. Om de alsmat toenemende diversiteit van nieuwe generaties en hun wensen voor de toekomstige leefomgeving beter te kunnen duiden zou dit wel de toekomstige manier van werken moeten zijn.

In de toekomst kijken is een lastige opgave. Vooral als de eigen denkkaders los gelaten moeten worden en daarnaast ook nog eens regels en belangen om de hoek komen kijken. Bijvoorbeeld om aan de regels rondom de masterscriptie te voldoen. Er moet per slot van rekening wel afgestudeerd worden. Hoewel de studenten gebonden waren aan regelgeving van de verschillende studies is dit onderzoekstraject een goede verkenning van de toekomst geweest. De zorgen die de studenten richting de toekomst schetsen zijn een eerste stap richting verdere toekomstvisies. Om goed voorbereid op de toekomst te zijn moet men in staat zijn om het 'standaard' denken soms even los te laten en de blik te vestigen op mogelijke toekomst. Zo heeft de gemeente Haarlemmermeer reeds het randloos denken geïntroduceerd waar het onmogelijke voor mogelijk gehouden wordt en waar ruimte gegeven wordt aan creativiteit en fantasie om zo op zoektocht te gaan naar mogelijke toekomst. Als we dit randloos denken combineren met een gezonde dosis omdenken waarbij we naar de werkelijkheid kijken zoals die is en ons afvragen wat je daarmee zou kunnen, oftewel, wie zijn er en wat kunnen of willen ze? Dan creëren we gezamenlijke kansen voor de toekomst. Het is van belang om alle nieuwe generaties, ongeacht hun afkomst, daadwerkelijk bij deze zoektocht naar toekomst te betrekken en centraal te stellen. Alleen dan gaan we een duurzame toekomst met Nieuwe Generaties & Nieuwe Steden tegemoet.

Colofon

Nieuwe Generaties & Nieuwe Steden

Deze publicatie is onderdeel van het onderzoekstraject Nieuwe Generaties & Nieuwe Steden. FORUM, Instituut voor Multiculturele Vraagstukken, en drie architectuurcentra; Podium voor Architectuur Haarlemmermeer en Schiphol, Architectuurcentrum AORTA en Architectuurcentrum Twente, deden in 2013 een interdisciplinair onderzoek naar de visie van nieuwe generaties op de toekomstige leefomgeving (2030) in de regio's Haarlemmermeer en Schiphol, Utrecht en Twente. Studenten van universiteiten en hogescholen deden in dit kader voor hun afstuderen onderzoek naar de vraag: hoe wil de nieuwe generatie in de toekomst wonen en werken?

Onderzoek

Eveline Schwarz:	Multiculturalisme in vergelijkend perspectief, Universiteit Utrecht: Gerrit Dielissen, Marcel Coenders (<i>begeleiders</i>)
Rinke Oostra :	Urban Sociology, Universiteit van Amsterdam: Walter Nicholls, François Bonnet (<i>begeleiders</i>)
Else Koning:	Conflictstudie, Algemene Sociale Wetenschappen, Universiteit van Amsterdam: Ivar Halfman (<i>begeleider</i>)
Shannon Bolink:	Algemene Sociale Wetenschappen, Universiteit Utrecht: Gerrit Dielissen, Marcel Coenders (<i>begeleiders</i>)
Uit het veld:	Gemeente Haarlemmermeer, team strategisch programma: Roel in 't Veld, Albert Jan Kruijter, Roeland Stolk Ymere: Fred de Ruijter, Daniela Wullers
Tekst en redactie:	Rein Sohilaït, Vivian Sonnega en Yvonne Lub
Ontwerp en opmaak:	LAP Landscape & Urban Design
Samenwerkings- partners:	FORUM, Instituut voor Multiculturele Vraagstukken: <i>Rein Sohilaït en Vivian Sonnega</i> Podium voor Architectuur Haarlemmermeer en Schiphol: <i>Yvonne Lub en Sander Lap</i> Architectuurcentrum AORTA: <i>Eveline Paalvast en Rianne Pruis</i> Architectuurcentrum Twente: <i>Peter van Roosmalen en Jan Stegink</i>

architectuurcentrum aorta

Architectuur
centrum
Twente

**stimulerings
fonds
creatieve
industrie**

Het onderzoeksproject is mede
mogelijk gemaakt door:

Stimuleringsfonds Creatieve Industrie

